

Олексій Олександрович Деревягін,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТОМ

У зв'язку із прийняттям 2012 року Кримінального процесуального кодексу [1] зазнала змін уся структура правоохоронної діяльності. Не оминув цей процес і її оперативно-розшукової складової. Якщо раніше діяльність оперативних підрозділів здебільшого була зосереджена на розкритті злочинів та супроводженні кримінального провадження, то тепер основним завданням оперативно-розшукової діяльності є виявлення й попередження злочинів. Вказане зумовило поштовх для розвитку всієї системи превентивної оперативно-розшукової діяльності, яка на теперішній час, на жаль, в Україні представлена вкрай бідно.

Хоча саме така діяльність відіграє провідну роль у системі протидії злочинності, про що наголошує, зокрема, М. А. Погорецький, характеризуючи її важливість як на стадії приготування до вчинення злочину, так і під час виявлення оперативно-розшуковими заходами відповідного умислу [2, с. 256]. Демократичний устрій передбачає непорушність права власності. Тому одним з основних завдань оперативно-розшукового попередження в Україні має бути охорона майна від протиправних посягань. У цьому сенсі незаконне заволодіння транспортними

засобами є одним із найбільш суспільно небезпечних злочинів, за яке кримінальним законом передбачена сувора відповідальність [3, с. 16].

Незаконним заволодінням транспортними засобами, відповідно до ст. 289 Кримінального кодексу України, слід розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі. До вказаних злочинів слід віднести угони, крадіжки, грабежі та розбої, а також факти вимагання автомобіля, шахрайства з метою заволодіння автотранспортним засобом, контрабанду автомобілів, легалізацію (відмивання) майна (у тому числі автомобілів), придбаного незаконним шляхом, збут транспортного засобу зі свідомо підробленим ідентифікаційним номером тощо. Для незаконних заволодінь автотранспортом, крім заподіяння значних матеріальних та моральних збитків для їх власників, характерні й такі тяжкі наслідки, як аварії та людські жертви. Незаконне заволодіння транспортними засобами позбавляє їх власників можливості реалізовувати свої права щодо них, унаслідок чого завдається суттєва шкода відносинам власності, безпеці руху та експлуатації джерела підвищеної небезпеки, створюється загроза життю та здоров'ю громадян, що зумовлює значну суспільну небезпечність цих діянь [4].

Серед загальної кількості злочинів, що вчиняються по лінії карного розшуку, злочини, предметом посягань яких є транспортні засоби або їх вузли, агрегати, деталі тощо, набувають поширення та мають значну питому вагу.

А у загальній структурі злочинності ці злочини прямо пропорційно пов'язані зі збільшенням кількості власників та користувачів автотранспорту. Результати вивчення оперативно-розшукових та кримінальних проваджень свідчать, що кримінальний автобізнес був і залишається одним з найприбутковіших видів протиправної діяльності, у зв'язку з чим зростає кількість незаконних заволодінь автотранспортними засобами. Оскільки зазначений злочин є прибутковим для злочинців і складно доказовим, його здебільшого вчиняють організовані злочинні

угруповання, які мають високий рівень конспірації та професіоналізму, стійкі зв'язки та чітку структуру з розподілом ролей, члени яких володіють навичками відкриття замків автомобілів, відключення сигналізації тощо.

Незаконний автобізнес, заснований на реалізації крадених автомобілів, все більше набуває транснаціонального характеру та за своїми доходами не поступається незаконному обігу наркотиків і торгівлі зброєю. Діяльність щодо попередження незаконного заволодіння автотранспортом, що готується злочинними угрупованнями, пов'язана з історією виникнення та розвитку організованої злочинності загалом.

Злочинні угруповання, що спеціалізуються на незаконному заволодінні автотранспортними засобами, мають налагоджену систему міжрегіональних та міжнародних зв'язків і є надзвичайно мобільними. У сучасній українській оперативно-розшуковій науці, на нашу думку, найбільш системно до вирішення питання структуризації оперативно-розшукового попередження підійшов В. В. Шендрик, який виділив та обґрунтовано довів існування трьох його стадій: профілактики, запобігання та припинення. Відтак предметом інституту оперативно-розшукового попередження злочинів є суспільні відносини, пов'язані із застосуванням комплексу методів, сил і засобів в оперативно-розшукових заходах, спрямованих на ліквідацію причин та умов вчинення злочинів, недопущення вчинення задуманих злочинів і припинення злочинної діяльності на етапі приготування й замаху [5, с. 168].

В Україні за даними анкетування оперативних працівників, як правило, метою й мотивом незаконного заволодіння транспортним засобом є наступний його перепродаж (57 % опитаних), одержання викупу (41 % опитаних) або хуліганство (35 % опитаних). Рідше трапляються випадки, коли транспорт викрадають для використання його в якості засобу вчинення злочину (17 % опитаних), у тому числі екстремістського характеру. Поодинокими є випадки заволодіння через помсту (5 % опитаних) [6, с. 205].

Домінуюче місце серед мотивів злочину, що розглядається, посідають такі: 1) користь; 2) бешкетництво, прагнення покататися, випробувати свої

водійські навички; 3) бажання підвищити або зміцнити свій авторитет серед знайомих; 4) доїхати до певного місця; 5) перевезти вантаж; 6) домогтися від потерпілого виконання або невиконання певних дій; 7) помста; 8) заздрість; 9) хуліганський мотив; 10) бажання вчинити інший злочин із використанням цього транспортного засобу.

Із погляду оперативно-розшукового попередження наведені відомості можуть бути застосовані під час встановлення осіб, схильних до вчинення даної категорії злочинів, із наступним вжиттям щодо них відповідних упереджувальних заходів і методів. Досліджуючи криміналістичні та оперативно-розшукові обліки в межах виконання попереджувальних завдань на обслуговуваній території, оперативний працівник повинен ретельно ознайомитися з особистими якостями осіб, які становлять оперативний інтерес, відібрати з них тих, які продовжують вести асоціальний спосіб життя, мають відповідні кримінальні знайомства й навички. В межах попереджувальної роботи базовим принципом має бути зменшення потенційних можливостей для зловмисника щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, зокрема шляхом блокування і встановлення великої кількості перепон на шляху його пересування, наприклад, за допомогою великої кількості засобів фото- та відео фіксації, насадженої агентури тощо. Вказана позиція цілком узгоджується з раніше наведеною ситуативною теорією попередження. Наведені вище відомості по суті є елементами оперативно-розшукової характеристики незаконного заволодіння транспортними засобами, важливими з точки зору їх оперативно-розшукового попередження.

Розглядаючи структуру оперативно-розшукового попередження незаконного заволодіння автотранспортом під кутом зору конкретної спрямованості превентивних заходів, можна виділити два види цієї діяльності. До першого з них – *загальної профілактики* – належать заходи, мета яких полягає у створенні об'єктивних умов, що виключають або утруднюють вчинення злочинів. Другий вид – *індивідуальну профілактику* –

становлять заходи, спрямовані на недопущення злочинної поведінки з боку конкретної особи.

Як, вважає В. О. Гапчич, головними завданнями оперативно-розшукової профілактики незаконного заволодіння транспортними засобами є проведення комплексних загально-профілактичних заходів, спрямованих на усунення умов та обставин, що сприяють даним видам злочинів, організація й активне проведення індивідуальних профілактичних заходів щодо осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, участь оперативних підрозділів у загальнопрофілактичних заходах [7, с. 165].

Оперативно-розшукове попередження незаконного заволодіння транспортними засобами ОВС є здійснювана в межах наданої їм компетенції діяльність підрозділів ОВС щодо: виявлення, нейтралізації та усунення причин та умов, які сприяють незаконному заволодінню транспортними засобами; позитивного профілактичного впливу на осіб з антигромадською поведінкою з метою недопущення з їх боку вказаних злочинних дій, а також запобігання та припинення даних злочинів за умов чіткого дотримання законодавства.

Одним із найбільш важливих заходів оперативно-розшукового попередження цього виду злочину є протидія легалізації транспорту, якою є протиправна діяльність особи або групи осіб, пов'язана зі знищенням чи зміною номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів, здобутих злочинним шляхом, виготовленням на них фальшивих документів, кінцевим результатом яких є реєстрація таких автомобілів у РЕП ДАІ МВС України.

Оперативно-розшукове попередження незаконного заволодіння транспортними засобами має ґрунтуватися на аналізі оперативної обстановки, а також кримінологічному аналізі характерних рис особистості злочинця в українському сегменті. Потрібно визначити пріоритети в попередженні злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортом. Їх градація має відбуватися за ступенем суспільної небезпечності діяння.

Враховуючи те, що крім мотиву вчинення злочину рушійною силою для розвитку злочинної діяльності є вчинення відповідних дій, вважаємо виправданим згідно із ситуативною теорією обрати стратегію на встановлення великої кількості перепон для потенційного правопорушника на шляху до злочинної мети. Із цією метою потрібно застосовувати технічні засоби: системи відеоспостереження на автошляхах, упровадження максимальної кількості технічних засобів охорони транспортних засобів (особливо на етапі виробництва), оптимізація маршрутів патрулів тощо.

Із метою зменшення сил і засобів на проведення попереджувальної роботи, а також обрання найбільш ефективних заходів протидії незаконному заволодінню транспортними засобами потрібно постійно досліджувати зарубіжний досвід. Враховуючи те, що ситуація з розподілом транспортних засобів в Україні значною мірою повторює ситуацію, що склалася кілька десятиків років тому у провідних західних державах, ми приєднуємось до думки окремих дослідників, що виправданим проводити ретроспективний аналіз і впроваджувати в діяльність українських правоохоронних органів ті новації, які свого часу показали позитивний результат у цих країнах [7, с. 89].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 // Голос України. – 2012. – № 90–91.
2. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
3. Захаров В. П. Попередження незаконного заволодіння транспортним засобом : монографія / В. П. Захаров, Б. Ф. Мицак. – Львів : ЛьвДУВС, 2010. – 368 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – Київ : Кантон ; А.С.К., 2002. – 1104 с.
5. Шендрик В. В. Предмет попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] / В. В. Шендрик // Право і Безпека. – 2011. – № 3 (40). – С. 165–169. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2011_3_39.pdf. 6. Гапчич В. О. Профілактика незаконного заволодіння транспортним засобом / В.О. Гапчич // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 22 листоп. 2013 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2013. – С. 203–206. 7. Гапчич В. О. Організаційні та профілактичні заходи щодо попередження і виявлення незаконного заволодіння транспортними засобами [Електронний ресурс] / В. О. Гапчич // Право і Безпека. – 2013. – № 4 (51). – С. 86–89. – Режим доступу: <http://pb.univd.edu.ua/controller=service&action=download&download=14389>.